

ROLA ZAKONU DOMINIKANÓW W DZIEJACH GDAŃSKA

W dniach 8–10 maja 2002 r. obchodzono w Gdańsku rocznicę 775–lecia przybycia do miasta ojców dominikanów. Głównym punktem obchodów rocznicowych była międzynarodowa konferencja naukowa pt. *Gdańskie i europejskie dziedzictwo. Rola zakonu dominikanów w dziejach Gdańska*. Konferencja gdańska została zorganizowana przez klasztor oo. dominikanów w Gdańsku, Wydział Filologiczno–Historyczny Uniwersytetu Gdańskiego i Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. Honorowy patronat nad obchodami rocznicowymi przyjęli: metropolita gdański – abp Tadeusz G o c ł o w s k i, prowincjał Polskiej Prowincji Dominikanów – o. Maciej Z i ę b a, Wielki Mistrz Zakonu Najświętszej Maryi Panny – Abt. Arnold Othmar W i e l a n d, prezydent Miasta Gdańska Paweł A d a m o w i c z, marszałek Sejmiku Województwa Pomorskiego – Jan Z a r ę b s k i oraz poseł RP – Maciej P ł a ż y ń s k i.

Rozpoczęcie oficjalnych obchodów rocznicowych poprzedziły liczne konferencje prasowe, które organizowali ojcowie dominikanie, a uczestniczyli w nich aktywnie pracownicy naukowcy dwóch uczelni, współorganizatorzy części naukowej rocznicowych obchodów. Spośród wielu przedsięwzięć wymieńmy jedynie te, które bezpośrednio poprzedziły rozpoczęcie obchodów. Należała do nich konferencja prasowa w dniu 23 stycznia 2002 r. na Wydziale Filologiczno–Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego, w rocznicę wystawienia dla kaznodziejów gdańskich dokumentu księcia Świętopelka. O przygotowaniach do konferencji naukowej mówili wówczas Jan Iluk – dziekan

Wydziału Filologiczno–Historycznego UG oraz Tadeusz Mikocki – dyrektor Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. Kwestii świadomości gdańszczan o wkładzie dominikanów w dzieje grodu nad Motławą poświęcił swoje wystąpienie o. Marek Grubka OP, zaś Dariusz Aleksander Dekański, jako odpowiedzialny za kształt naukowy konferencji, mówił o jej programie i referentach. Uzupełnieniem wypowiedzi było wystąpienie Jana Szkudlińskiego z Naukowego Koła Historyków działającego w Instytucie Historii UG, który poruszył problem organizowania wystawy poświęconej dominikanom gdańskim. Podsumowania wypowiedzi dokonał abp Tadeusz Gołowski. Znaczącą konferencją prasową była także ta zorganizowana 7 marca 2002 r. w Bibliotece Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk. Z tytułowano ją: *Biblioteka dominikańska – odnaleziona księga*. Spotkanie z dziennikarzami stało się okazją do kilku wystąpień. Br. Andrzej Potocki OP omówił *Znaczenie biblioteki w studium dominikańskim*, zaś Jacek Gzowski przedstawił *Tajemniczy szkic biblioteki klasztornej*. Po śladach dominikańskich w Bibliotece Gdańskiej PAN oprowadzał Jan Krzeminski. Wynikami badań antropologicznych podzielił się Karol Piascki, zaś podsumowania spotkania dokonał Edmund Kizik. Jednocześnie Biblioteka Gdańska PAN była organizatorem wystawy zatytułowanej: *Dominikanom Gdańskim 1227–2002*, którą otwarto w hallu tejże placówki 23 kwietnia 2002 r.¹

Nie sposób wymienić wszystkich zaangażowanych w dzieło międzynarodowej konferencji naukowej i imprez towarzyszących. Od początku nad całym przedsięwzięciem pracowali o. Marek Grubka OP – pomysłodawca i koordynator wszystkich prac obchodów rocznicowych, Dariusz Aleksander Dekański z Instytutu Historii UG – odpowiedzialny za kształt naukowy konferencji i koordynator prac przygotowawczych z ramienia UG, Andrzej Gołębniak – koordynator prac przygotowawczych z ramienia UW, Andrzej Radomski – ze Stowarzyszenia „Ludzie z dominikańskiej Górki”. Do nich z biegiem czasu dołączyli dalsi współpracownicy, spośród których

¹ Jednocześnie Biblioteka Gdańska PAN współpracowała z Naukowym Kołem Historyków UG w przygotowaniu przez studentów katalogu wystawy. Zob. *Dominikanie w Gdańsku. Współtwórcy historii miasta. Gdańskie i europejskie dziedzictwo. 775-lecie dominikanów w Gdańsku. Katalog wystawy 9-20 maja 2002. Wydział Filologiczno-Historyczny UG (dalej cyt. *Dominikanie w Gdańsku*), red. A. Biernat, Gdańsk 2002.*

należy wymienić przede wszystkim: Katarzynę Gębę, Ewę Serokę, Dorotę Gąsowską, Agnieszkę Giedrys, Marcina Dudka oraz Krzysztofa Lubińskiego OP. W wielokierunkowych działaniach pomagał i dobrym słowem wspierał Krzysztof Popławski OP, przeor klasztoru św. Mikołaja w Gdańsku.

1 Abp Tadeusz Gołowski w rozmowie z o. Maciejem Ziębą OP podczas procesji na wzór średniowiecznej z kościoła św. Mikołaja do Dworu Artusa w Gdańsku. Fot. br. Mirosław Sander OP.

współbrat z tegoż zakonu Dariusz Cerkawski, a także dominikanie: prowincjał Polskiej Prowincji Dominikanów o. Maciej Zięba i przeor klasztoru św. Mikołaja w Gdańsku o. Krzysztof Popławski.

Uroczystości inauguracyjne obchody 775-lecia dominikanów gdańskich rozpoczęły się 8 maja 2002 r. w Bazylice św. Mikołaja o godz. 17⁰⁰ uroczystymi Nieszporami o św. Jacku z tradycyjną procesją dominikańską. Następnie odprawiona została Msza św., której przewodniczył metropolita gnieźnieński abp Henryk Muszyński. Mszę św. koncelebrowali metropolita gdański abp Tadeusz Gołowski, bp włocławski Bronisław Dembowski, bp pelpliński Jan Bernard Szlag, bp toruński Andrzej Suski oraz Wielki Mistrz Zakonu Najświętszej Maryi Panny Arnold Othmar Wieland i

Na początku liturgii abp Tadeusz Gocłowski nawiązał do rocznicy i w jej kontekście poruszył zagadnienie przenikania wielu kultur tworzących tysiącletnie dzieje miasta. Podkreślił także wyjątkowość zakonu i ojca dominikanów polskich św. Jacka, który jako kolejny po św. Wojciechu był misjonarzem ziemi pomorskiej i Prus. Kazanie wygłosił abp Henryk Muszyński. Przypomniawszy swoisty fenomen zakonu dominikanów w dziejach chrześcijańskiej Europy, wskazując na jego kaznodziejski charakter zapoczątkowany przez św. Dominika Guzmaną, a na polskim gruncie zaszczerpiony przez św. Jacka. O. Maciej Zięba odczytał także list Ojca Świętego Jana Pawła II skierowany do członków konwentu gdańskiego i Kościoła w Gdańsku.

2 Bracia dominikanie przed Dworem Artusa w Gdańsku. Fragment procesji na wzór średniowiecznej. Fot. br. Mirosław Sander OP.

Po liturgii odbyła się na wzór średniowiecznej procesja z Bazyliki św. Mikołaja do Dworu Artusa. Uczestniczyli w niej zgromadzeni biskupi, przedstawiciele innych zakonów oraz ponad stu dominikanów. Spośród nich podkreślić należy obecność o. Jakuba Kruczka – przeora klasztoru Świętej Trójcy w Krakowie, o. Jacka Szpręglewskiego – wikariusza generalnego Wikariatu Łotwy, Litwy i Estonii, o. Józefa Puciłowskiego – wikariusza generalnego Wikariatu Wę-

gier, o. Wojciecha Morawskiego – rektora św. Sabiny w Rzymie oraz przedstawiciele wszystkich klasztorów Prowincji Polskiej Zakonu.

W Dworze Artusa odbyło się otwarcie obchodów rocznicowych. Oficjalne przemowy poprzedził koncert Chóru Akademickiego Uniwersytetu Gdańskiego. Uroczystego otwarcia obchodów dokonali abp Tadeusz Gocłowski, o. Maciej Zięba oraz prezydent Miasta Gdańska. Następnie odbył się bankiet powitalny.

Nazajutrz po rannej liturgii dominikańskiej (jutrzni) w bazylice św. Mikołaja w Gdańsku, o godz. 9⁰⁰ na Wydziale Filologiczno-Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego rozpoczęła się międzynarodowa konferencja naukowa: *Gdańskie i europejskie dziedzictwo. Rola zakonu dominikanów w dziejach Gdańska*. W imieniu władz Wydziału zebranych powitał dziekan Jan I l u k. Następnie część naukową otworzyli Rektor UG Marcin P l i Ń s k i, oraz w imieniu nieobecnego Rektora Uniwersytetu Warszawskiego Tadeusz M i k o c k i, dyrektor Instytutu Archeologii UW. Okolicznościowe przemówienia wygłosili także abp Tadeusz G o c ł o w s k i, Abt. Arnold Othmar W i e l a n d, o. Maciej Z i ę b a oraz Paweł A d a m o w i c z.

Prowadzenie obrad sesji plenarnej powierzono Tadeuszowi M i k o c k i e m u (Warszawa). Trzy pierwsze referaty miały charakter wprowadzający w problematykę dziejów dominikanów i ich wkładu w kulturę europejską. O. Guy B e d e u e l l e O P (Fribourg) omówił temat *Les Dominicains de l'Europe du XIIIe siècle*. Następnie odczytano referat Jerzego K ł o c z o w s k i e g o (Lublin) – *Czy można traktować Zakon Kaznodziejski jako pierwszy polski uniwersytet?* poświęcony wkładowi intelektualnemu dominikanów w rozwijającą się wówczas naukę średniowieczną. Jerzy W y r o z u m s k i (Kraków) mówił o okolicznościach sprowadzenia dominikanów do Polski. Po krótkiej przerwie gdańscy archeolodzy ze Zbigniewem B o r c o w s k i m na czele przedstawili *Omówienie wyników badań archeologicznych pod Halą Targową w Gdańsku*, zaś Andrzej G o ł e m b n i k (Warszawa) scharakteryzował *Teren nadania dominikańskiego w przestrzeni powstającego Gdańska – wyniki prac archeologicznych*. Uzupełnieniem tych wystąpień był referat Karola P i a s e c k i e g o (Warszawa), który przedstawił próbę uzasadnienia antropologicznego cmentarza dominikanów gdańskich.

Po dyskusji nastąpiło otwarcie wystawy poświęconej 775-leciu dominikanów gdańskich przygotowanej przez Koło Naukowe History-

3 Otwarcie wystawy Naukowego Koła Historyków UG oraz Archiwum Państwowego w Gdańsku pt.: *Dominikanie w Gdańsku. Współtwórcy historii miasta*. Fot. br. Mirosław Sander OP.

ków Uniwersytetu Gdańskiego wraz z Archiwum Państwowym oraz klasztorem św. Mikołaja. Otwarcia wystawy dokonał konsul Szwecji Lars Owe Persson, konsul honorowy Francji Jacek Tarnowski oraz Marta Pawlik – przewodnicząca Koła².

W godzinach popołudniowych wznowiono obrady, które prowadzono w trzech sesjach: historycznej, archeologicznej i historii sztuki (do niej włączono zagadnienie piśmiennictwa). W tej kolejności przedstawimy problematykę gdańskiego spotkania.

Sesję historyczną prowadził Dariusz Aleksander Dekański. Jarosław Wenta (Toruń) przedstawił *Gdańskie aspekty zaginionej kroniki dominikańskiej*, o. Jan Spież OP (Kraków) omówił *Początki*

² Zob. katalog z wystawy *Dominikanie w Gdańsku*. W tym miejscu należy podkreślić także wkład organizacyjny dr hab. Józefa Włodarskiego (Gdańsk), który sprawuje opiekę merytoryczną nad Kołem studentów Historii UG. Dzięki jego zaangażowaniu i znakomitej pracy studentów doprowadzono do zorganizowania wystawy i ukazania na niej często unikatowych eksponatów ze zbiorów Archiwum Państwowego w Gdańsku, zbiorów klasztoru gdańskiego ojców dominikanów i Biblioteki Gdańskiej PAN.

dominikanów w Gdańsku na tle najwcześniejszych innych fundacji dominikańskich, Dariusz Aleksander Dekański wygłosił referat *Dominikanie gdańscy w XIII i początkach XIV wieku. Z badań prozopograficznych mendykantów pomorskich w średniowieczu*. Po krótkiej przerwie Waldemar Rozynkowski (Toruń) omówił temat *Święci patronowie kościoła dominikanów w Gdańsku – wokół średniowiecznych wezwań dominikańskich w Polsce*, zaś Henryk Gapski (Lublin) wygłosił referat: *Przestrzeń dominikańska w Europie Środkowo-Wschodniej w czasach nowożytnych*. Anna Póboż-Lenartowicz (Opole) ukazała nieco zaniebany w historiografii polskiej problem dominikanów śląskich na przykładzie konwentu opolskiego, zaś o. Sławomir Brzozek i OP (Lublin) wygłosił komunikat: *Krótką charakterystyka dominikanów na Litwie*. Po kolejnej przerwie Grzegorz Głuch (Lublin) omówił zagadnienie dominikanów na służbie dworu królewskiego w dobie jagiellońskiej XIV–XVI w., zaś Sławomir Koscielak (Gdańsk) zaprezentował temat: *Zakon Kaznodziejski a Towarzystwo Jezusowe w Gdańsku w XVI–XVIII wieku. Z dziejów współżycia dwóch katolickich zakonów w protestanckim mieście*. Jako ostatni wystąpił Andrzej Drzymalski (Gdańsk) opisując *Klasztor oo. dominikanów w Gdańsku po 1945 roku*.

Po referatach i komunikatach wywiązała się ożywiona dyskusja; zwracano zwłaszcza uwagę na braki polskiej historiografii w zakresie badań nad mendykantami, a szczególnie nad zakonem dominikanów, głównie w odniesieniu do epoki nowożytnej i dziejów najnowszych.

Sesję archeologiczną prowadził Andrzej Golembnik (Warszawa). Obrady otworzyło wystąpienie Andrzeja Buko (Warszawa): *Najstarsze zespoły dominikańskie w przestrzeni miast przedlokacyjnych na ziemiach polskich*; po nim głos zabrał Andrzej Dominik Zbierski (Gdańsk), omawiając *Gdańsk w okresie przybycia ojców dominikanów z Krakowa (1226–1227)*. Kolejny referat, wygłoszony przez Leszka Kajara (Łódź) poświęcony został najstarszym zabytkom gdańskiej architektury i nosił tytuł: *Stolica bez romańszczyzny?* Po krótkiej przerwie wygłoszono dwa referaty oraz dwa komunikaty. Jacek Gzowski (Gdańsk) omówił zagadnienie faz rozwojowych klasztoru gdańskich dominikanów; Grażyna Nawrołska (Elbląg) przedstawiła referat: *Dominikanie w średniowiecznym Elblągu*; Mieczysław Haftka (Sopot) oraz Bernard Jesionowski (Malbork) przygotowali komunikat: *Architektura klasztoru domini-*

kanów w Tczewie w świetle badań archeologiczno–architektonicznych, a Juliusz G a ł k o w s k i OP (Kraków) w formie komunikatu przedstawił rys historyczny – *Przepisy Zakonu Braci Kaznodziejów odnoszące się do budowy kościołów i klasztorów*. W dyskusji zwracano uwagę na problemy, przed którymi stają dzisiejsi archeolodzy prowadzący badania w ośrodkach miejskich, np. takich jak Gdańsk. Wskazywano także na konieczność intensyfikacji prac archeologicznych w obiektach dominikańskich czy poddominikańskich.

Trzecią sesję tematyczną poświęconą historii sztuki i poszerzoną o problematykę piśmiennictwa prowadził Jacek F r i e d r i c h (Gdańsk). Jerzy M i z i o ł e k (Warszawa) omówił *Ołtarz Przemienienia Pańskiego w Kościele św. Mikołaja w Gdańsku*, zaś Krzysztof Maciej K o w a l s k i (Gdańsk) scharakteryzował problematykę gotyckich płyt nagrobnych w świątyni dominikanów gdańskich. Marek S t a n i c z y k (Berlin) przedstawił temat: *Malowidło ściennie o tematyce pasyjnej w chórze kościoła św. Mikołaja*, natomiast Wiktor Ł y j a k (Warszawa) zajął się problematyką organów w kościołach braci kaznodziejów – *Organy i dokumenty na temat organów kościołów dominikańskich w zbiorach obcych*. Po przerwie Dariusz K a c z o r (Gdańsk) omówił *Orbis Gedanense w Kronice dominikanina Martina Grunewega (XVI w.)*. Następnie Edmund K i z i k (Gdańsk) mówił o dominikanach gdańskich w XVII–XVIII w. w świetle recesów ordynków, wreszcie Jowita K ę c i Ń s k a (Słupsk), przedstawiła temat: *Dominikanie gdańscy w literaturze pięknej*.

Drugiego dnia odbyła się sesja plenarna, której przewodniczył Jerzy W y r o z u m s k i (Kraków). Wystąpienia trzech prowadzących sesję tematyczne były podsumowaniem obrad pierwszego dnia konferencji. Teresa P a c (Nowy Jork) scharakteryzowała zagadnienie: *Dominikanie a proces chrystianizacji społeczeństwa gdańskiego na przełomie XIII i XIV wieku*, zaś Maurice F. H u r l e y (Cork) omówił *Excavations at the Dominican Priory, St. Mary's of the Isle Cork*, następnie Urszula R a d i s (Lubeka) przedstawiła problematykę prac archeologicznych prowadzonych w byłym klasztorze dominikanów w Lubecie – *Od grodu słowiańskiego do klasztoru dominikanów, od klasztoru do muzeum*. Po przerwie Evguenia N a z a r o v a (Moskwa), wygłosiła referat *Heinrich Bishop of Oesel and Dominicans' Contribution to spreading Christianity along the southern shore of the Gulf of Finland (XIII c.)*. Luciano B e l l o s i (Siena) omówił zagadnienie:

La Madonna Rucellai di Duccio e il Crocifisso giovanile di Giotto: le due piu importanti immagini di culto della chiesa domenicana di Santa Maria Novella a Firenze, zaś Alf Tore H o m m e d a l (Oslo) przedstawił referat: *The medieval St. Olav Dominican friary in Oslo, Norway. History and architecture*.

Po wystąpieniach była ożywiona i wielowątkowa dyskusja. Wreszcie głos zabrał oficjalny przedstawiciel Generała Zakonu Dominikanów o. Allan W h i t e OP, a podsumowania konferencji i jej zamknięcia dokonał Jerzy W y r o z u m s k i.

Uroczyste zamknięcie obchodów rocznicowych nastąpiło w bazylice św. Mikołaja w Gdańsku. O godz. 18⁰⁰ celebrowano uroczystą mszę św., której przewodniczył o. Allan W h i t e OP. Późnym wieczorem w tejże Bazylice odbył się spektakl teatralny *Legendy Dominikańskie*, w który ukazano sylwetki dwóch wielkich kaznodziejów XIII w.: św. Dominika Guzmana oraz św. Jacka Odrowąża.

Zapowiedziano wydanie materiałów z omówionej konferencji naukowej, co niewątpliwie pozwoli w przyszłości na opracowanie monograficzne dziejów gdańskiego klasztoru. Jednocześnie wygłoszone referaty i komunikaty oraz dyskusje ujawniły uczonym różnych specjalizacji braki w badaniach szeroko rozumianej problematyki mendi-kanckiej, a szczególnie zakonu dominikanów.